

З РІДКІСНИХ ВИДАНЬ ФОНДІВ, КОЛЕКЦІЙ

ЕТНОГРАФ СВІТОВОЇ СЛАВИ

(Маловідомі свідчення про український родовід
Миколи Миклухи-Маклая)*

Коли пропливати повз зелені гористі береги Нової Гвінеї, думка мимоволі лине в часи, коли тубільні папуаси вперше побачили білого (чи як вони казали, “людину з Місяця”) в особі Миколи Миклухи-Маклая (Макленка), поза цим відомого як “короля папуасів”, видатного подорожнього-дослідника, йменням якого названо один із інститутів Академії Наук СРСР.

Про наукові досліди Миклухи-Маклая написано багато книг українською, російською, англійською й іншими мовами. Загальновідомі його пригоди з тубільцями, романтика перебування на “останньому з незаних” островів земної кулі, його гуманний підхід до справи тубільців і бажання допомогти їм в економічному й політичному аспектах. Менш відомим є архів Миклухи-Маклая в Бібліотечі Мітчелла в Сідней з неоціненними документами про його життя й творчість. Відвідавши й переглянувши цей архів кілька разів у грудні 1970 й січні 1971 р., хочу подати декілька зауваг й цим не тільки згадати Миклухи-Маклаєве сторіччя “потому боці світу”, а й заохотити декого до дальших дослідів того, що ще не опубліковано з нього. Насамперед паспорт, виданий у Петербурзі 10.10.1870 трьома мовами: російською, німецькою і французькою. В ньому зазначено, що Миклуха-Маклай був “родовим дворянином”, чого в усіх радянських працях не згадується як “табу”. Тим часом цей титул, незрозумілий тоді австралійцям, призвів до того, що Миклуху-Маклая охристили тоді “бароном” й під таким титулом він і досі зазначений у сіднейських каталогах, байдуже що він свого часу спростовував це означення (один із документів під згаданим числом, в якому він заперечує своє “баронство”).

Як відомо, Миклуха-Маклай знав кілька мов, в тому числі й північно-східний гвінейський діалект, який вивчив під час перебування на острові. Знав він також прекрасно англійську мову і його мемурандуми (в рукописах) свідчать про це якомога краще. Можливо, що це вже був вплив його дружини (справа ця вимагає дослідження).

Дуже цікавий матеріал зберігається під числом А1539. Це збірка рисунків олівцем різних поз акул. Для іхтіологів це цікавий — історичний, сказати б, — матеріал і основа для порівнянь чи студій взагалі. Тут треба відзначити, що Миклуха-Маклай рисував багато іншого. В збірці під ч. А2889/П є безліч його рисунків із Німеччини, Близького Сходу тощо. Дуже цікаво було б дати аналіз мистецького й документального аспектів цього матеріалу. Цього досі не зроблено.

Як назвознавця мене зацікавила Миклухи-Маклаєва ономастика. Під ч. АН28 я знайшов цікавий список місцевих назв Нової Гвінеї, м. ін.

* Про автора статті див. № 2–3, 1996 (некролог). Детальніше про його життєвий шлях і наукову діяльність читач зможе дізнатися із статті, яка буде опублікована в № 1, 1997.

*М. Миклуха-Маклай.
Мал. М. Маловського.
Туш, перо, 1993.*

“Ізумруд”, “Телята”, “Маріка”, Пік “Мештерски” і ін. Ці назви, безперечно, заслуговують окремого дослідження, етимології, порівняння з теперішньою топономікою тощо. Цікаво, що в списку назв у примітці Миклуха-Маклай писав про “Маклаєве побережжя”.

Все це дуже цікаве, повчальне, унікальне. А одночасно — тематика для кількох джерельних дисертацій із лінгвістики (наприклад, проблема Миклухи-Маклаєвої “двомовності”), назовництва (напр. М. М.-М. як “назводавель”), іхтіології, історії, етно- й антропології, та навіть генеалогії (цікаво було б простежити “родовідне дерево” М. М.-М., головню в Австралії). Одне слово: поле для дослідів велике.

Хто ж такий був М. Миклуха-Маклай?

Справа походження й національної приналежності Миколи Миклухи-Маклая (Макленка) до-

сі остаточно не з’ясована. Тому що він жив і в Австралії, був одружений із австралійкою Робертсон (1883) й досліджував Австралію, а головню Нову Гвінею, можна б його назвати “австралійцем”. Російські вчені, в основному сучасні радянські, твердять що він був “руським”, тобто росіянином; так пише про нього Велика радянська енциклопедія й таким уважає його... “Українська Радянська Енциклопедія”. В німецькій науці — говорять про нього як про українця. Отак д-р О. Фінш, відомий дослідник Гвінеї у своїй статті-некролозі в “Географіше Блеттер” у Бремені від 1888 р. пише дослівно “(Миклуха-Маклай) говорив мені, що він народився в маєтку свого батька, дворянина, в Україні”. З українського боку загальноприйнято вважати Миклуху-Маклая за українця, а д-р Є. Ю. Пеленський називав його навіть “Макленком” (замість: “Маклай”).

Як же ставився до цієї справи сам Миклуха-Маклай?

Відповідь на це питання дає його автобіографія, що її він склав безпосередню перед своєю смертю в р. 1888 на прохання Анатолія П. Богданова. В ній він пише, що його батько був “родовитим дворянином” у Чернігівщині. Дворянський стан надано ще його дідові Степанові, що в 1772 р. відзначився як козацький старшина при здобутті Очакова. Сам батько Миклухи-Маклая навчався в Ніжині в ліцеї, а після закінчення науки переїхав до Петербурга на працю в інженерному корпусі. Мати Миклухи-Маклая походила з німецько-польської родини Беккер-Шатковських. Таким чином, в жилах Миколи Миколаєвича Миклухи-Маклая текла українська (по батькові) й німецько-польська (по матері) кров.

Дванадцятилітнім хлопцем він втратив батька; мати послала його на науку до Петербурга. Він студював у Петербурзькому університеті, а в 1864 р. переїхав до Гайдельберга, а пізніше до Єни й Ляйпціга (1865). Після різних краєзнавчих поїздок на Канарські острови, до Марокко й Малої Азії (1869), в 1870 р. він — як 23-річний молодий дослідник — виїхав на кораблі “Витязь” із Кронштадта через Атлантичний океан, південну Америку, Чілі, острів Пасхи, Таїті, Самоа, до Астролябської затоки й 19-го вересня 1871 р. вийшов у “пристані Константина” на берег Нової Гвінеї.

Ярослав РУДНИЦЬКИЙ

* За відомостями австрійського біографа М. Миклухи-Маклая Франка Грінченка, який користувався архівами мандрівника, Миклуха-Маклай народився 17 липня 1846 року в Малині в Україні.